

WYROK

W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Poznań, dnia 14 czerwca 2017r.

Sąd Okręgowy w Poznaniu I Wydział Cywilny w następującym składzie:

Przewodniczący: SSO Anna Goździewicz

Protokolant: st. sekr. sąd. Blandyna Kaczmarek

po rozpoznaniu w dniu 14 czerwca 2017r. w Poznaniu

przy udziale Prokuratora Prokuratury Okręgowej w Poznaniu

sprawy z powództwa **M. J. (1)**

przeciwko **M. J. (2)**

- o stwierdzenie nieważności umowy

1. Stwierdza nieważności umowy darowizny spółdzielczego własnościowego prawa do lokalu mieszkalnego nr (...) położonego P., przy ul. (...), o powierzchni (...) wchodzącego w skład zasobów Spółdzielni Mieszkaniowej (...) z siedzibą w P., dla którego Sąd Rejonowy P. (...) w P. prowadzi księgę wieczystą (...), zawartej między M. J. (1) jako darczyńcą i M. J. (2) jako obdarowanym, dnia 11 grudnia 2014r. przed notariuszem D. S., Numer Repertorium (...).

2. Kosztami postępowania obciąża pozwanego w części i w związku z tym:

a) zasądza od pozwanego na rzecz powódki kwotę 3.800 zł tytułem uiszczonych kosztów sądowych;

b) nakazuje ściągnąć od pozwanego na rzecz Skarbu Państwa Sądu Okręgowego w Poznaniu kwotę 361,72 zł tytułem nieuiszczonych wydatków związanych z przeprowadzeniem dowodu z opinii biegłego,

a w pozostałym zakresie nie obciąża pozwanego kosztami strony przeciwnej i odstępuje od obciążania pozwanego nieuiszczonymi kosztami sądowymi.

SSO Anna Goździewicz

UZASADNIENIE

Powódka M. J. (1) pozwem, sprecyzowanym pismem z dnia 5 lipca 2016 r., domagała się stwierdzenia nieważności umowy darowizny własnościowego spółdzielczego prawa do lokalu położonego w P. przy ul. (...) na rzecz pozwanego M. J. (2) ewentualnie zobowiązanie pozwanego do złożenia oświadczenia woli o zwrotnym przeniesieniu na powódkę własnościowego prawa do lokalu oraz o zasądzenie od pozwanego na rzecz powódki zwrotu kosztów postępowania wraz z kosztami zastępstwa procesowego według norm przepisanych.

W uzasadnieniu wskazała, że strony zawarły w dniu 11 grudnia 2014 r. umowę darowizny opisanego wyżej lokalu. Powódka zawierając przedmiotową umowę działała w stanie wyłączającym swobodne, bądź świadome powzięcie decyzji i wyrażenie woli. Dodała, że jest osobą w podeszłym wieku, ciężko schorowaną (zmiany otępienne). Wobec tego w tych okolicznościach przedmiotowa umowa darowizny powinna być uznana przez Sąd za nieważną. Dodatkowo wskazywano, że pozwany okazał powódce rażącą niewdzięczność w efekcie czego powódka złożyła oświadczenie o odwołaniu darowizny. (k.2-6, k. 127-129)

W odpowiedzi na pozew pozwany wniósł o oddalenie powództwa oraz o zasądzenie od powódki na rzecz pozwanego kosztów postępowania wraz z kosztami zastępstwa procesowego według norm przepisanych.

W uzasadnieniu pozwany wskazał, iż powódka w dniu zawarcia umowy darowizny była świadomą i autonomiczną stroną czynności prawnej, zaś umowa została sporządzona w formie aktu notarialnego. Wobec tego gdyby notariusz zauważył jakiegokolwiek symptomy działania pozwanego na powódkę, które miałyby wymóc na niej przepisanie własności nieruchomości na rzecz pozwanego lub gdyby stan powódki był na tyle zły, aby jej świadomość była włączona, nie doprowadziłby do sfinalizowania czynności zawarcia umowy darowizny. Pozwany zaprzeczył okolicznościom wskazującym na jego niewdzięczność wobec powódki.

Postanowieniem z dnia 11 lutego 2016 r. Sąd zwolnił powódkę od kosztów sądowych częściowo a mianowicie od opłaty od pozwu ponad kwotę 3.200 zł, w pozostałym zakresie oddalając wniosek. (k. 59-61)

Na rozprawie w dniu pełnomocnik pozwanego wniósł o nieobciążanie pozwanego kosztami postępowania. (k. 92-93)

Postanowieniem z dnia 13 lipca 2016 r. Sąd udzielił zabezpieczenia roszczenia powódki. (k. 140-142).

Po zawiadomieniu o toczącym się postępowaniu do sprawy przystąpił Prokurator Prokuratury Okręgowej w P.. W piśmie z dnia 9 czerwca 2017r. prokurator wskazał, że Prokuratura Rejonowa prowadziła postępowania w kierunku ewentualnego wniosku o ubezwłasnowolnienie powódki. Sprawą zakończono stanowiskiem o braku podstaw do złożenia wniosku. Prokurator nie sprzeciwiał się stwierdzeniu nieważności przedmiotowej umowy. Nie kwestionował opinii biegłego.

Sąd ustalił następujący stan faktyczny:

M. J. (1) przysługiwało spółdzielcze własnościowe prawo do lokalu mieszkalnego nr (...) położonego w P., przy ul. (...), składającego się z trzech pokoi, kuchni, przedpokoju oraz łazienki i wc o łącznej powierzchni użytkowej (...), wchodzącego w skład zasobów Spółdzielni Mieszkaniowej (...) z siedzibą w P., dla którego Sąd Rejonowy P. (...)w P. prowadzi księgę wieczystą Kw nr (...).

Umową darowizny w formie aktu notarialnego z dnia 11 grudnia 2014 r. rep. (...)sporządzonego przez notariusza D. S. prowadzącą Kancelarię Notarialną położoną w P., M. J. (1) dokonała darowizny na rzecz M. J. (2) spółdzielczego własnościowego prawo do lokalu mieszkalnego nr (...) położonego w P., przy ul. (...), dla którego Sąd Rejonowy P. (...)w P. prowadzi księgę wieczystą Kw nr (...) (§ 3 umowy).

Oświadczeniem z dnia 3 czerwca 2015 r. odwołano darowiznę spółdzielczego własnościowego prawo do lokalu mieszkalnego nr (...) położonego w P., przy ul. (...).

Dowód: umowa darowizny z dnia 11 grudnia 2014 r. (k. 9-13), oświadczenie z dnia 3 czerwca 2015 r. (k. 12-13).

Powódka w okresie sporządzenia umowy darowizny w formie aktu notarialnego z dnia 11 grudnia 2014 r. oraz odwołania umowy darowizny w dniu 3 czerwca 2015 r., przejawiała zaburzenia sfery intelektualnej o charakterze wtórnym, wypływające z naturalnego procesu psychodegeneracyjnego związanego z wiekiem. Zaburzenia psychopatologiczne upośledzały procesy postrzegania rzeczywistości przez powódkę, upośledzały procesy emocjonalne i procesy myślenia w stopniu wyłączającym świadome i swobodne powzięcie decyzji i wyrażenie woli.

Dowód: opinia biegłego sądowego z dziedziny psychiatrii M. P. z dnia 21 grudnia 2016 r. (k. 216-226), wyjaśnienia biegłego sądowego M. P. (k. 256-258), dokumentacja medyczna powódki (k. 131-138, k. 174-188, k. 212-215).

Powyższy stan faktyczny został ustalony w oparciu o powołany wyżej materiał dowodowy. Wskazane dokumenty, co do zasady, nie były kwestionowane przez strony, a kwestia ważności złożonych w nich oświadczeń została oceniona w oparciu o opinie biegłego .

Opinia i wyjaśnienia biegłego zostały uznane za w pełni wartościowy materiał dowodowy. Były one kompletne, nie zawierały luk i błędów logicznych. Opinię należało uznać zatem za wykonaną została w sposób fachowy, zgodnie ze standardami obowiązującymi biegłego. Oceniając wartość dowodową opinii wskazać należy, że specyfika oceny dowodu z opinii biegłego wyraża się w tym, że sfera merytoryczna opinii jest kontrolowana przez Sąd, który nie posiada wiadomości specjalnych, zgodnie z zasadami wyrażonymi w art. 233 k.p.c., to jest w zakresie zgodności z zasadami logicznego myślenia i wiedzy powszechnej (por. wyrok SN z dnia 15.03.2002r., II CKN 729/99).

Zastrzeżenia do opinii biegłego wydanej w sprawie zgłosił pozwany. W ocenie Sądu biegły zarówno w opinii jak i podczas rozprawy w sposób dostateczny i jednoznaczny przedstawił swój tok rozumowania, w szczególności okoliczności faktyczne, które miały wpływ na przyjęte przez niego wnioski. Podkreślić należy, że biegły wskazywał na fakt przeprowadzanych u powódki badań - testów, które pozwoliły na precyzyjne ustalenie stanu w jakim znajdowała się powódka w dacie sporządzania umowy i postawienie kategoriycznych wniosków w tym zakresie. Nadto biegły przekonująco wyjaśnił brak znaczenia obecności przy badaniu córki powódki oraz omówił efekt tzw fasady, która dla niewprawnych obserwatorów może dawać pozór prawidłowego funkcjonowania danej osoby. W ocenie sądu zeznania biegłego wyjaśniły wszelkie wątpliwości i zastrzeżenia. Podkreślić należy, że biegły specjalizuje się w badania zmian otępiennych. W efekcie wyjaśnień biegłego strony i Prokurator nie domagali się uzupełnienia postępowania dowodowego. W szczególności zaś strona pozwana odstąpiła od formułowania dalszych zastrzeżeń i wniosków, domagając się jedynie, ze względu na nieoczekiwany obrót sprawy, nie obciążania pozwanego kosztami postępowania.

Omówiony materiał dowodowy pozwolił na dokonanie ustaleń stanu faktycznego niezbędnych dla rozstrzygnięcia sprawy. W tych okolicznościach sąd nie wykorzystał dla dokonanych ustaleń złożonych w sprawie zeznań świadków. Materiał ten, choć jedynie pomocniczo, stanowił dodatkowe źródło ustaleń dla biegłego.

Sąd zważył, co następuje.

Powództwo, w sprecyzowanej ostatecznie, formie zasługiwało na uwzględnienie.

W toku niniejszego postępowania powódka domagała się ustalenia nieważności umowy darowizny zawartej w formie aktu notarialnego, mocą której pozwany nabył prawo własności do spółdzielczego własnościowego prawo do lokalu mieszkalnego nr (...) położonego w P., przy ul. (...).

Formalna podstawą prawną tak sformułowanego żądania stanowi art. 189 k.p.c. zgodnie, z którym powód może żądać ustalenia przez sąd istnienia lub nieistnienia stosunku prawnego lub prawa, gdy ma w tym interes prawny. Interes prawny powódki w żądaniu stwierdzenia nieważności umowy darowizny był jednoznaczny i niekwestionowany. Kwestia wyeliminowania z obrotu nieważnej czynności prawnej z zasady zasługuje na uznanie za istotną z punktu widzenia posiadania interesu prawnego. Nie bez znaczenia było przy tym sformułowanie żądania pozwu obejmującego także żądanie ewentualne.

Domagając się ustalenia nieważności powyższej umowy powódka powoływała się na niezdolność do podjęcia decyzji i wyrażenia woli. Zgodnie z art. 82 K.c. nieważne jest oświadczenie woli złożone przez osobę, która z jakichkolwiek powodów znajdowała się w stanie wyłączającym świadome albo swobodne powzięcie decyzji i wyrażenie woli. Dotyczy to w szczególności choroby psychicznej, niedorozwoju umysłowego albo innego, chociażby nawet przemijającego zaburzenia czynności psychicznych.

W przywołanym przepisie ustawodawca uregulował dwie sytuacje. Przyjął bowiem, że aby czynność prawna była ważna musi być podjęta świadomie i swobodnie, czyli składający oświadczenie woli musi mieć rozeznanie jaki skutek chce osiągnąć przez swoje działanie oraz musi mieć możliwość realizacji swojej woli. Dwie różne sytuacje - braku świadomości lub braku swobody nie muszą występować łącznie, choć możliwe ich nałożenie się. Powzięcie decyzji i wyrażenie woli jest swobodne i świadome, gdy zarówno proces decyzyjny, jak i uzewnętrznienie woli nie zostały zakłócone przez destrukcyjne czynniki wynikające z właściwości psychiki czy procesu myślowego osoby składającej oświadczenie woli. Stan wyłączający swobodny sposób działania musi wynikać z przyczyny wewnętrznej,

umiejscowionej w samym podmiocie składającym oświadczenie woli, a nie w sytuacji zewnętrznej. Tak pojmowanemu brakowi swobody towarzyszyć będzie natomiast najczęściej także pewne ograniczenie świadomości (wyrok SN z dnia 7 lutego 2006 r., IV CSK 7/05).

Stan braku świadomości nie musi być całkowity i zupełny, jednak częściowe wyłączenie świadomości musi być znaczne. Z treści art. 82 k.c. wynika, że przyczyna wyłączenia świadomości lub swobody nie ma znaczenia, jedynie przykładowo są wyliczone takie przyczyny, jak choroba psychiczna, niedorozwój umysłowy albo inne, choćby przemijające zakłócenie czynności psychicznych. Przyczyny mają tu charakter drugorzędny – a z punktu widzenia skutków prawnych są bez znaczenia.

Nie ma znaczenia fakt, czy stan, o którym mowa w art. 82, był znany czy też nie był znany kontrahentowi.

W orzecnictwie i doktrynie ugruntowany jest pogląd, że określenie w procesie stopnia świadomości osoby składającej oświadczenie woli wymaga wiadomości specjalnych, którymi dysponują lekarze odpowiedniej specjalności.

Biegły, który wydał opinię na potrzeby niniejszej sprawy potwierdził, że w okresie sporządzenia umowy darowizny w formie aktu notarialnego z dnia 11 grudnia 2014 r. oraz w dniu 3 czerwca 2015 r. tj. w dniu odwołania darowizny, powódka znajdowała się w stanie wyłączającym świadome i swobodne podjęcie decyzji i wyrażenie woli. Podkreślić należy przy tym, że opinia biegłego, poparta dodatkowo złożonymi przez niego wyjaśnieniami na rozprawie była stanowcza i kategoryczna. Biegły wskazał, że powódka przejawiała bowiem zaburzenia sfery intelektualnej o charakterze wtórnym, wypływające z naturalnego procesu psychodegeneracyjnego związanego z wiekiem. Zaburzenia psychopatologiczne upośledzały zatem procesy postrzegania rzeczywistości przez powódkę, upośledzały procesy emocjonalne i procesy myślenia w stopniu wyłączającym świadome i swobodne powzięcie decyzji i wyrażenie woli. W szczególności zaś powódka znajdowała się w stanie, w którym nawet deklarując wolę dokonania darowizny nie miała świadomości skutków swego działania. Biegły podkreślał, że u pacjentów z tego typu zaburzeniami mogą pojawiać się stany, w których mają względnie dobry kontakt z otoczeniem i który może być dla niewprawnego otoczenia traktowane jako stan poprawy, normalnego, świadomego funkcjonowania. Stany te to jednak jedynie fasada głębszych procesów, które wyłączają świadomość i swobodę działania pacjenta.

W tych okolicznościach bez znaczenia był fakt, że notariusz, który był obecny przy zawarciu umowy, nie miał wątpliwości co do stanu świadomości M. J. (1).

Notariusz ma oczywiście z racji obowiązków wynikających z ustawy z dnia 14 lutego 1991 r. Prawo o notariacie (tekst jednol: Dz. U. z 2008 r. Nr 189, poz. 1158 z późn. zm.), ma obowiązek ustalić, czy strona czynności notarialnej ma świadomość jej znaczenia. Zgodnie z art. 86 powołanej ustawy, notariuszowi nie wolno dokonywać czynności notarialnej, jeżeli powźmie wątpliwość, czy strona czynności notarialnej ma zdolność do czynności prawnych. Jak stanowi z kolei art. 94 § 1 powołanej ustawy, akt notarialny przed podpisaniem powinien być odczytany przez notariusza lub przez inną osobę w jego obecności. Przy odczytaniu aktu notariusz powinien się przekonać, że osoby biorące udział w czynności dokładnie rozumieją treść oraz znaczenie aktu, a akt jest zgodny z ich wolą. Na żądanie powinny być odczytane również załączniki do aktu. Przepisy powyższe określają zatem prawne ramy w obrębie których notariusz dokonuje stosownych ustaleń. Nie zmienia to jednak faktu, że nie jest on osobą, od której z racji posiadanej wiedzy specjalistycznej wolno oczekiwać precyzyjnych ustaleń odnoszących się do stanu świadomości strony czynności notarialnej. Popelnienie w tej mierze błędu nie przekreśla zatem automatycznie jego profesjonalizmu jako notariusza przez (por orzeczenie Sąd Apelacyjny w Łodzi w wyroku z 11 lipca 2013 r., I ACa 198/13). Wobec powyższego podnoszone przez pozwanego zarzuty w tym zakresie pozostawały bez znaczenia dla rozstrzygnięcia sprawy.

Mając na uwadze powyższe rozważania Sąd uznał, że w dacie zawarcia umowy darowizny M. J. (1) znajdowała się w stanie wyłączającym świadome i swobodne powzięcie decyzji oraz wyrażenia woli, co skutkowało nieważnością umowy i koniecznością uwzględnienia powództwa.

O kosztach postępowania orzeczono w myśl z art. 102 k.p.c. zgodnie z którym sąd może w wypadkach szczególnie uzasadnionych zasądzić od strony przegrywającej tylko część kosztów albo nie obciążać jej w ogóle kosztami. Przepis

nie konkretyzuje wypadków szczególnie uzasadnionych. Ma on miejsce wówczas, gdy z uwagi na okoliczności faktyczne konkretnej sprawy zastosowanie ogólnych zasad odpowiedzialności za wynik procesu byłoby sprzeczne z zasadą słuszności. Podstawą do takiej oceny może być specyfika rozpoznawanej sprawy, zachowanie się strony w procesie, jak i jej sytuacja pozaprosesowa (stan majątkowy, szczególna sytuacja zdrowotna, czy też życiowa), przy czym zła sytuacja finansowa, stanowiąca podstawę do zwolnienia strony od obowiązku uiszczenia kosztów sądowych, nie wyczerpuje sama w sobie przesłanek zastosowania art. 102 kpc, a przepis ten, z uwagi na swój szczególny charakter, nie może być wykładany rozszerzająco i wyklucza uogólnienie.

Sposób skorzystania z przepisu art. 102 kpc jest suwerennym uprawnieniem jurysdykcyjnym sądu orzekającego i do jego oceny należy przesądzenie, czy wystąpił szczególnie uzasadniony wypadek, który uzasadnia odstępnie, a jeśli tak, to w jakim zakresie, od generalnej zasady obciążenia kosztami procesu strony przegrywającej spór (wyrok SN z 19 maja 2006 r., sygn. akt III CK 221/05, L.). W niniejszej sprawie Sąd obciążył pozwanego kosztami postępowania w części. Należało mieć bowiem na uwadze, że z opinii sporządzonej przez biegłego psychiatrę wynikało, że u powódki dolegliwości otepienne związane z wiekiem tj. okresowe pogorszenia stanu mogły przeplatać się z okresami pozornej poprawy stanu psychicznego umożliwiającymi niewprawnemu obserwatorowi uznanie powódki za osobę działającą świadomie i swobodnie. Wobec tego pozwany podczas dokonywania przez powódkę na jego rzecz darowizny w dniu 11 grudnia 2014 r. mógł jako osoba nie mająca wykształcenia medycznego nie zdawać sobie sprawy z wynikających ze stanu zdrowia powódki konsekwencji. Co więcej mógł pozostawać w tym przekonaniu, aż do momentu pogorszenia się stanu zdrowia powódki. Specyfika niniejszego postępowania polegała na tym, że jej wynik w znacznej mierze zależał od oceny biegłego. Wobec tego zaszyły w ocenie Sądu podstawy do jedynie częściowego obciążenia pozwanego kosztami postępowania. W związku z tym zasądzone od pozwanego na rzecz powódki kwotę 3.800 zł tytułem uiszczonych kosztów sądowych w postaci uiszczonej przez nią części opłaty od pozwu w kwocie 3.200 zł, opłaty od zabezpieczenia roszczenia w kwocie 100 zł i zaliczki na poczet opinii biegłego sądowego w kwocie 500 zł oraz nakazano ściągnąć od pozwanego na rzecz skarbu Państwa-Sądu Okręgowego w Poznaniu kwotę 361,72 zł tytułem nieuiszczonych wydatków związanych z przeprowadzeniem dowodu z opinii biegłego, w pozostałym zakresie odstępując od obciążania pozwanego nieuiszczonymi kosztami sądowymi i nie obciążając go kosztami strony przeciwnej. (pkt 2. a i b wyroku).

SSO Anna Goździewicz